

Marksistinių ir buržuazinių filosofinių bei sociologinių pažiūrų raišai, jų santykio bei kovos analizei ir toliau turėtume skirti didžiausią dėmesį, žinoma, neignoruodami ir nepamiršdami taip pat ir kitų temų, kitų etapų, ankstesnių laikų filosofinės minties atstovų.

Visuomeninės-filosofinės (tiksliau pasakius, filosofinės ir sociologinės) minties istorijos Lietuvoje problemos tyrimas, greta mokslinio pažinimo logikos klausimų, galėtų, mano supratimu, sudaryti konkretų ir apibrėžtą darbo objektą sektoriaus ar kitokio mokslinio organizacinio vieneto, kuris galų gale turės būti sudarytas Mokslų akademijos sistemoje.

Pirmoji problema atspindi pribrendusius platesnio masto lietuvių tautos kultūros istorijos tyrinėjimo, antroji problema — pirmaeilius teorinius-filosofinius bet kurios šių dienų mokslinės veiklos poreikius.

Kultūrinio palikimo vertinimas ir kritinis jo panaudojimas, mokė V. Leninas, nesibaigia ir nesustingsta marksizmo sukūrimu. Toks vertinimas tęsiasi visą laiką, kaip nuolatinis kūrybinis procesas. Keičiasi vertinimo lygis, bet nesikeičia praeities vertybės, reiškiniai, procesai, prie kurių analizės dažnai reikia grįžti, o neretai — ir pervertinti juos. Šia prasme ir lietuvių tautos kultūros istorijos apskritai, ir visuomeninės-filosofinės minties istorijos tyrimas bei vertinimas turi neišsenkamą reikšmę.

J. LAZAUSKAS

KELIOS MINTYS FILOSOFŲ RUOŠIMO RESPUBLIKOJE KLAUSIMU

Respublikos filosofai, kurių dauguma susitelkę aukštosiose mokyklose, pokario metais nuveikė nemažą darbą, tirdami aktualias filosofijos, bendrosios sociologijos, Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties istorijos, estetikos, ateizmo ir kt. problemas, visa savo veikla atlikdami svarbų vaidmenį dvasiniame inteligentijos gyvenime. Todėl reikia apgailestauti, kad ligi šiol ši veikla silpnai tėra nušviesta, tuo labiau kad lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai užsienyje stengiasi ją sumenkinti, o neretai ir visai paneigti. Ryšium su tuo čia norima keliomis mintimis, nepretenduojančiomis į visapusišką klausimo nušvietimą, atkreipti dėmesį į kai kuriuos momentus, iškilusius, ruošiant filosofijos darbuotojus.

Kvalifikuotų filosofų ruošimas respublikoje pokario metais, aplamai paėmus, nebuvo spartus ir gerokai suaktyvėjo tik šeštojo dešimtmečio

pabaigoje, kai, įgyvendinant TSKP XX suvažiavimo nutarimus, buvo sudarytos reikalingos sąlygos kūrybinei minčiai vystytis. Tačiau griežtą ribą čia išvesti netikslinga, nes kai kurie darbuotojai jau ankstesniu laikotarpiu parašė ir apgynė kandidato disertacijas (J. Macevičius — 1952 m., E. Meškauskas ir I. Zaksas — 1955 m., G. Zimanas — 1956 m.) ir vėliau tapo mokslinių tyrimų filosofijos srityje vadovais.

Antra vertus, šio posūkio taško nereikia ir menkinti, tuo labiau, kad jis susijęs su kūrybinės atmosferos visuomeniniame-politiniame gyvenime ir mokslo pasaulyje užtikrinimu, su poreikio apibendrinti tam tikrus objektyvios realybės, visų pirma komunizmo statybos, procesus aiškiau išsąmoninimu. Ši XX—XXIII suvažiavimų linija sudarė taip pat reikalingas sąlygas atsirasti materialinėms ir organizacinėms priemonėms, padedančioms paruošti kvalifikuotus filosofus, sugebančius kūrybiškai įsisavinti sukauptą mokslinės minties patyrimą ir kurti tai, kas nauja moksle.

Nors šiandien aiškiai matyti, jog ne visos šios sąlygos buvo reikiamai panaudotos, kad ne viskas padaryta filosofų kadrams parinkti ir ugdyti, tačiau ir tai, kas pasiekta, kelia pasididžiavimą. Kruopštaus darbo dėka pokario metais respublikoje apginta 34 filosofijos mokslų kandidato disertacijos ir 1 daktaro disertacija. Jose apibendrinta gausi medžiaga, sukaupia, tiriant jau minėtas problemas. Nemaža jų dalis įdomiai ir naujai sprendžia metodologinius nagrinėjamų klausimų aspektus, tuo pačiu sudarydamos svarbias prielaidas tolesniems tyrimams. Šių disertacijų gynimo dinamika buvo tokia:

1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
1	—	2	4	1	—	1	1
1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
1	3	4	4	3	4	2	3

Šie duomenys rodo tam tikrus svyravimus kandidato disertacijų gynimo statistikoje. Juos, be abejo, sąlygojo eilė reiškinų visuomeniniame-politiniame gyvenime: administravimo, dogmatizmo pasireiškimai (laikotarpiu iki TSKP XX suvažiavimo), bet ne jie vieni. Nemaža įtakos čia taip pat turėjo atitinkamų publikacijų, prieš ginant disertaciją, reikalavimo įvedimas, mokslo tiriamojo darbo reikiamo koordinavimo stoka, nepakankamas kai kurių aspirantų pasiruošimas mokslo tiriamajam darbui, atskiri vadovavimo jiems trūkumai ir kt. Neigiamai, matyt, atsiliepė ir marksistinių filosofijos kadrų ruošimo tradicijų stoka apskritai.

Tačiau, nežiūrint nemažų sunkumų, bendras rezultatas neblogas (pirmoji kandidato disertacija apginta 1952 m., jos autorius — LTSR MA

narys-korespondentas J. Macevičius, pirmoji daktaro disertacija 1964 m., autorius — prof. I. Zaksas).

Analizuojant faktorius, turėjusius svarbios teigiamos įtakos kvalifikuotų filosofų paruošimui, šalia jau minėtų, visų pirma reikia pažymėti aspirantūrą prie Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedros (katedros vedėjas — doc. E. Meškauskas).

Pokario metais aspirantūrą prie šios katedros baigė 16 aspirantų (pirmoji aspirantė, priimta 1949 m. rudenį, buvo doc. K. Rickevičiūtė). Aspirantų skaičius nuolat augo; jų bendro skaičiaus dinamika per pastaruosius 7 metus buvo tokia (fiksuoti sausio 1 dienos duomenys):

1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
6	7	6	8	10	12	16

Aspirantūros buvimas Universitete leido iš dalies patenkinti kvalifikuotų filosofų poreikį, sutelkti jų dėmesį svarbiems marksistinės-lenininės metodologijos klausimams spręsti. Savo ruožtu toks aspirantų skaičiaus išaugimas, turint galvoje taip pat gerą bendrą darbo organizaciją ir reikiamą daugelio jų pasiruošimą, kuris, be kita ko, atsispindėjo ir pirmojoje respublikinėje filosofų mokslinėje konferencijoje, skirtoje Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos penkiasdešimtmečiui paminėti, 1967 m. balandžio mėn., sudaro realų pagrindą teigti, kad bus žengtas naujas žingsnis, tiriant aktualias įvairių filosofijos mokslo sričių problemas.

Antra, kvalifikuotų filosofų ruošimas respublikoje glaudžiai yra susijęs su filosofinės minties vystymusi kitose respublikose, liaudies demokratijos šalyse ir mokslo pasiekimais apskritai.

Pirmaisiais pokario metais, labai trūkstant filosofų kadrų, kai kurie broliškų respublikų atstovai (H. Gabrieljanas ir kt.) suteikė paramą pedagoginiame darbe. Dalis respublikos filosofų (daugiausia vėlesniais metais) mokėsi aspirantūroje Maskvoje ir Leningrade, pabuvojo kvalifikacijos kėlimo institutuose Leningrade (pirmaisiais metais), Maskvoje ir Kijeve. Iš viso šiuose institutuose jau kėlė kvalifikaciją 32 respublikos filosofai, 29 iš jų — per pastaruosius 7 metus. Stambių Sąjungos mokslo centrų atstovai skaitė pranešimus visuomenės mokslų dėstytojų seminaruose, pagal tradiciją organizuojamuose studentų žiemos atostogų metu, respublikos filosofų stovykloje Trakuose, surengtoje 1966 m. birželio 27—liepos 2 d., ir kt. Mokslo tiriamajame ir pedagoginiame darbe plačiai remiamasi stambiausiuose šalies centruose ir kai kuriose liaudies demokratijos šalyse, ypač Lenkijos Liaudies Respublikoje,

leidžiama literatūra. Dalis filosofų taip pat neblogai yra susipažinę su atskirais filosofijos veikalais anglų, vokiečių, prancūzų ir kt. kalbomis. Visa tai, apskritai paėmus, teigiamai veikia profesinį jų darbo lygį. Deja, moksliniai kontaktai su kitų broliškų respublikų ir ypač su stambiausių mokslo centrų filosofais ligi šiol dar daugeliu atvejų yra nepakankami. Reikėtų kasmet siųsti ten į tikslinę aspirantūrą daugiau jaunų specialistų filosofijos srityje. Svarbu taip pat toliau aktyvinti ryšius su liaudies demokratijos šalių filosofijos mokslo centrais, sustiprinti dėmesį kritinei šiuolaikinių buržuazinių filosofų darbų analizei. Savo ruožtu, leidykla „Mintis“ turėtų imtis veiksmingesnių priemonių Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties palikimo propagavimui plėsti, sustiprinti dėmesį teorinių leidinių filosofijos ir bendrosios sociologijos klausimais leidimui.

Artimus ryšius (ypač pastaraisiais metais) respublikos filosofai palaiko ir su kitų mokslų atstovais. Bendri klausimai svarstomi konferencijose, metodologiniuose seminaruose, pasitarimuose, tarpkatedriniuose posėdžiuose ir kituose panašaus pobūdžio renginiuose. Tokiai padėčiai susidaryti nemaža įtakos turėjo tai, kad filosofai ėmė detaliau domėtis kitų (specialiųjų) mokslų pasiekimais, o pastarųjų atstovai — filosofine savų mokslų rezultatų interpretacija.

Bet ne iš karto šie ryšiai — ypač tai liečia filosofų ir atskirų gamtos mokslų atstovų ryšius — tapo pastovūs (neblogu filosofų ir kai kurių kitų visuomenės mokslų dėstytojų bendradarbiavimo pavyzdžiu gali būti 1962—1963 metais veikęs seminaras aktualiems estetikos klausimams nagrinėti). Reikalas tas, kad kai kurių filosofų trumparegiškumas, interpretuojant atskirus svarbius gamtos mokslų atradimus laikotarpiu iki TSKP XX suvažiavimo, „filosofiškai“ įteisino administravimo, obskurantizmo, dogmatizmo ir kitus neigiamus reiškinius, stabdžiusius atskirų gamtamokslinių disciplinų ar jų šakų vystymąsi, nors, kaip žinoma, šie reiškiniai taip pat stabdė ir pačios filosofijos, kaip mokslo, augimą.

Tačiau palaiapsniui šie santykiai normalizavosi ir pakitimų visuomeniniame-politiniame gyvenime bei jų rezultatų dėka buvo žengti nauji žingsniai filosofų ir gamtos mokslų atstovų sąjungai stiprinti.

Pastaraisiais metais filosofai ir gamtos mokslų atstovai bendrus klausimus svarstė eilėje konferencijų ir seminarų. Pažymėtinos šiuo požiūriu trys Kauno Medicinos instituto surengtos konferencijos tema „Medicina ir filosofija“, Kauno Politechnikos instituto Filosofijos katedros ir Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos Kauno miesto organizacijos konferencija tema „Filosofiniai gamtotyros klausimai“ (1967 m.), Eksperimentinės ir

klinikinės medicinos instituto ir Lietuvos TSR „Žinijos“ draugijos konferencija tema „Marksistinė filosofija ir medicina“ (1967 m.) ir kt. Respublikos filosofai klausė pranešimų gamtos mokslų klausimais visuomenės mokslų dėstytojų seminaruose, organizuojamuose studentų žiemos atostogų metu, savo stovykloje Trakuose. Visų šių renginių metu buvo pasikeista turima informacija, patikslinti kai kurie požiūriai, pasidalinta nuomonėmis atskirais klausimais. Ypač norėtusi akcentuoti tam tikrų požiūrių patikslinimą, tuo labiau, kad tai liečia kai kurių aukštosios nervinės veiklos reiškinių traktavimą, atskirus socialinės medicinos klausimus, kuriuos sprendžiant praeityje nebuvo išvengta tam tikro sustingimo.

Kaip žinia, pastaraisiais metais iš esmės kiekybine prasme yra patenkintas filosofijos dėstytojų poreikis aukštosiose ir specialiosiose vidurinėse mokyklose. Sukurtos naujos filosofijos katedros Kauno Politechnikos institute (1962 m.), Kauno Medicinos institute (1963 m.), Kauno Politechnikos instituto Vilniaus filiale (1966 m.), yra visos galimybės įsteigti filosofijos katedrą Lietuvos Žemės ūkio akademijoje.

Aukštųjų mokyklų filosofijos dėstytojų daugumą (duomenys 1967 m. rugsėjo 1 d.) sudaro jaunimas (59%), turįs pedagoginio darbo stažą aukštosiose mokyklose iki 5 m.; filosofijos specialybę yra baigę 26%, kiti, įsigiję įvairias specialybes, vėliau persikvalifikavo. Pastarųjų tarpe daugumą sudaro filologai (30%), gamtos mokslų atstovai (18%), Aukštosios partinės mokyklos auklėtiniai (10%). Panaši padėtis yra ir kitose mokslo įstaigose. Siekiant pagerinti filosofijos kadru rūšimą, atskirais periodais buvo iškilę įvairių pasiūlymų. Pavyzdžiui, 1961 m. buvo iškeltas klausimas sudaryti prie Universiteto Filosofijos katedros grupę iš humanitarinių ir gamtos mokslų fakultetų studentų, sėkmingai studijuojančių filosofiją, kartu su specialijų mokslų katedromis paruošti jiems individualius darbo planus, siekiant specialybės pagrindu užtikrinti kvalifikuotą filosofinį parengimą. 1964 m. iškilo klausimas, ar nėra tikslinga filosofijos dėstyti Kauno Politechnikos ir Medicinos institutuose panaudoti ir kai kuriuos gamtos mokslų specialistus, sustiprinus jų filosofinį pasiruošimą. 1967 m. gautas pasiūlymas visus, norinčius studijuoti filosofiją ir sociologiją, nukreipti į Latvijos Valstybinį universitetą.

Yra pareikšta ir daugiau minčių šiuo klausimu. Tačiau daugelis jų ligi šiol liko pasiūlymais; kasmet po 2—3 asmenis siunčiama studijuoti filosofiją į Maskvos Valstybinį universitetą, kiti į dėstyti darbą įsijungia persikvalifikavimo keliu.

Ką reikėtų daryti, sprendžiant šį klausimą?

Atrodo, kad pagrindinį dėmesį ir toliau reikėtų skirti aspirantūrai prie Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedros: tobulinti jos darbą, didinti aspirantų skaičių. Pastaruoju metu buvo pasigirdę nuomonių, jog tikslinga dalį aspirantų pradėti ruošti prie Kauno Politechnikos ar Kauno Medicinos institutų. Mums atrodo, kad šios nuomonės yra per daug skubotos ir jų įgyvendinimas, iš esmės imant, neprišidėtų prie tolesnio aspirantų paruošimo kokybės gerinimo.

Antra vertus, reikėtų išspręsti Filosofijos sektoriaus įsteigimo Lietuvos TSR Mokslų akademijos sistemoje klausimą. Aiškios jo struktūros ir augimo perspektyvų nebuvimas iki šiol stabdė filosofijos kadru ruošimą.

Šių priemonių įgyvendinimas leistų ne tik paspartinti jaunųjų specialistų filosofijos srityje ruošimą, bet ir dar labiau sutelktų filosofus (kas yra ypač svarbu) stambiais tyrimams šiuolaikiniu lygiu vykdyti.

Visuomenės vystymasis ir mokslo pažanga reikalauja naujų mokslinių ieškojimų, objektyvios gyvenimo procesų analizės. Šiuo metu respublikos filosofai nagrinėja metodologines gamtos mokslų, pažinimo teorijos, bendrosios ir konkrečiosios sociologijos, aksiologijos, estetikos, logikos ir ateizmo problemas. Dalis tyrimų skiriama Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties istorijos klausimams. Tur būt, ties šia problematika mūsų filosofų dėmesys turėtų koncentruotis ir ateityje. Reikia tik sustiprinti šio darbo koordinavimą ir dar daugiau dėmesio skirti mokslinių tyrimų kokybei.

B. GENZELIS

LIETUVOS XIX a. VISUOMENINĖS-FILOSOFINĖS MINTIES RAIDOS PROBLEMAS ŠIUOLAIKINĖJE LENKŲ ISTORIOGRAFIJOJE

Pastaraisiais metais Lenkijos Liaudies Respublikoje išaugo susidomėjimas lituanistine problematika: daug dėmesio skiriama lituanistinių kadru parengimui, vykdomi įvairūs Lietuvos istorijos ir kultūros tyrimai, kurių tarpe žymią vietą užima ir Lietuvos visuomeninės-filosofinės minties analizė. Vien tik Lietuvos XIX a. filosofinės minties ir nacionalinio judėjimo Lietuvoje klausimais, šios apžvalgos autoriaus žinomis, Lenkijoje 1954—1966 m. paskelbta 18 monografijų, 33 moksliniai